

Awareness Raising and Training Measures for the Istanbul Protocol in Europe

Geschiedenis van het gebruik van en verbod op foltering

Dit werk is gepatenteerd onder een

[Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported Licentie](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/).

Dit project werd gefinancierd met steun van de Europese Commissie. Deze tekst reflecteert enkel de visie van de auteur(s), en de Commissie kan niet verantwoordelijk worden gehouden voor enig gebruik van de informatie die er in vevat zit.

Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme

INHOUDSTAFEL

1.	De periode voor de Inquisitie.....	6
2.	De periode van de Inquisitie	7
3.	De Verlichting	8
4.	Van de 19e tot de 21e eeuw.	9
5.	Literatuur.....	10

Het gebruik van foltering gaat terug tot voor de middeleeuwen. Ten tijde van de Inquisitie werd het gebruik van foltering bij wet geregeld met het uitdrukkelijke doel om een bekentenis te bekomen. Hoewel foltering als een formele en legale ondervragingstechniek gedurende de 18^e en de 19^e eeuw in de meeste juridische stelsels werd verbannen, werd het terug gelegaliseerd in fascistische en nationaal-socialistische regimes, koloniale besturen en, meest recentelijk, tijdens de *War on Terror* van de Bush-regering in de VS.

Hoewel in het Istanbul Protocol zelf geen informatie vervat zit met betrekking tot de geschiedenis van foltering, worden de voornaamste krachtlijnen hiervan in voorliggende tekst uiteengezet voor de geïnteresseerde lezer. Dit kan bijdragen tot een goed begrip van hoe foltering deel uitgemaakt heeft van strafrechtelijke of quasi-judiciële processen, en dus rechtstreeks gerelateerd was aan verscheidene ambtenaren en de staat als zodanig. Bovendien werpt het overzicht in deze tekst een licht op de doelstellingen waartoe foltering doorheen de geschiedenis werd gebruikt. .

1. De periode voor de Inquisitie

Foltering bestaat al sinds lang voor de middeleeuwen. Een van de eerste bekende gevallen van foltering komt uit Egypte, waar mensen zweepslagen kregen toegediend in het kader van het verhoor na het plegen van een misdrijf. In het klassieke Griekenland werd foltering alleen toegestaan op slaven. Zo werd een getuigenis van slaven enkel als geldig beschouwd als ze door middel van foltering was bekomen, omdat men er van uitging dat slaven de waarheid niet vrijwillig konden zeggen. Slaven werden als objecten in het bezit van een meester beschouwd, zonder enige morele autoriteit over henzelf. Gezien een slaaf geen rechtssubject was werd alle leed dat hen werd aangedaan juridisch beschouwd als leed aan de meester. Tegelijkertijd is de meester ook verantwoordelijk voor schade of leed die door zijn slaven werd veroorzaakt. Procedureel gezien werden slaven dan ook beschouwd als getuigen, die niet terecht stonden voor misdaden die ze zelf hadden gepleegd, maar werden verhoord in het kader van misdrijven waarvan hun meester werd beschuldigd (1) (2)..

Volgens het Romeinse recht van de tweede eeuw na Christus konden vrije burgers aan foltering onderworpen worden als van een ernstig misdrijf verdacht werden. Personen uit de lagere klassen, zoals slaven, konden ook in andere gevallen gefolterd worden. Een voorbeeld van een ernstig misdrijf is het niet erkennen van de macht van de koning of zijn vertegenwoordigers. Foltering wordt dan een middel om de macht van de heersers te vrijwaren. Bijgevolg werd het niet enkel gebruikt om de waarheid te achterhalen, maar ook om de eerste Christenen ertoe aan te

zetten hun geloof te verwerpen.

2. De periode van de Inquisitie

In de middeleeuwen en de vroege moderniteit werd foltering een formeel onderdeel van de meeste Europese rechtssystemen, als gevolg van de aanname van Romeins recht en daarmee gepaard gaande procedurele regels. Voordien bestonden in vele landen beproevingen die de schuld of onschuld van de beschuldigde moesten aantonen. Er bestonden verschillende types van dergelijke beproevingen, maar ze deelden allemaal hetzelfde doel: als de beschuldigde onschuldig was, zou God hem alle leed besparen. In 1215 verbood Paus Innocentius III geestelijken echter om deel te nemen aan dergelijke praktijken. In tegenstelling tot de “godsoordelen” was het doel van foltering in deze periode dus niet de schuld of onschuld van een beklagde vast te stellen, maar om tot een bekentenis te komen of informatie lost te krijgen. Het was in deze gevallen dus niet God die besliste, maar de mens, die zijn beslissing vaak baseerde op bewijs verkregen door middel van foltering (1). Later zou foltering terug worden ingevoerd om ketterij en hekserij tegen te gaan (infra).

In de Pauselijke Bul van Paus Innocentius IV – slechts enkele jaren na het verbod van godsoordelen door paus Innocentius III – werd foltering dan ook ingevoerd met het expliciete doel om tot een bekentenis te komen. De beschuldigde werd eerst bedreigd met foltering in de hoop dat hier een bekentenis op zou volgen. Als deze dreigementen geen resultaat opleverden, werd de beschuldigde naar de folterkamer gebracht waar de folterinstrumenten aan hem of haar werden getoond. Deze folterkamers waren ingericht om schrik en gruwel bij de verdachte op te wekken. Doorgaans waren het ondergrondse kerkers zonder ramen waar slechts enkele kaarsen brandden om de zaak te verlichten. De beul was helemaal in het zwart gehuld, en zijn hele gezicht was ook bedekt op twee kijkgaten na. De slachtoffers werden in hun ondergoed, met handen en benen gebonden, binnengebracht. Deze combinatie van duisternis, een anonieme beul, en de fysieke onmacht van het slachtoffer zorgden doorgaans voor een compleet gevoel van machteloosheid bij het slachtoffer. Terwijl het slachtoffer dit doorstond, werden de vragen herhaald. Als er nog steeds geen bekentenis kwam, zou de ellende echt beginnen.

Dit gebruik van foltering was ingebed in een juridisch systeem waarin bekentenis als de “koning van alle bewijs” werd gezien. Om tot een veroordeling te komen had men concreet bewijs nodig, twee getuigenissen, of, indien deze niet beschikbaar waren, een bekentenis van de dader zelf. Indirect bewijs was niet voldoende om tot een veroordeling over te gaan. Als er dus geen “volledig bewijs” naar voor kon worden geschoven, werd foltering

toegepast om tot een bekentenis te komen. Om tot foltering over te gaan diende men te beschikken over voldoende indirect bewijs, zelfs in die mate dat men dit nu als voldoende zou beschouwen om tot een veroordeling over te gaan (3). Langs de andere kant waren er ook landen waar men niet zo sterk de nadruk legde op het verkrijgen van een bekentenis, bv. in het Engelse gewoonterecht waar quasi geen plaats was voor foltering (2, 4).

De “wet op foltering” reguleerde de verschillende stadia van het proces. Foltering werd los gezien van de verschillende vormen van lichamelijke straffen die als sanctie werden opgelegd aan personen die reeds veroordeeld waren.

Ten tijde van de Middeleeuwse Inquisities, opgericht om verschillende religieuze bewegingen (ketterij) de kop in te duwen, werd foltering een centraal element in de gerechtelijke procedures van de 13^e tot de 18^e eeuw. Het uiten van onorthodoxe ideeën kan worden gezien als het verwerpen van de macht van de kerk, net als bij het Romeinse recht (*crimen laesae maiestatis*). In 1484 stond paus Innocentius VIII expliciet het gebruik van foltering toe in vermeende gevallen van hekserij. Het was voor vrouwen die van hekserij werden beschuldigd uiterst moeilijk om hun onschuld aan te tonen. Als ze de foltering doorstonden zonder te bekennen, werd dit gezien als een duivelse kracht die hen beschermde. De meeste heksenvervolgingen vonden plaats in 1562, 1590, 1626 en 1650. In de 18^e eeuw zijn er maar enkele gevallen van heksenvervolging bekend: in Duitsland dateert de laatst bekende heksenvervolging bijvoorbeeld van 1775 (1).

3. De Verlichting

Tijdens de Verlichting werd foltering vrijwel overal in Europa afgeschaft. Dit kan worden verklaard door een aantal gerelateerde factoren. Langs de ene kant werden de idealen van het Humanisme steeds meer verankerd in de samenleving en kregen ook de machthebbers hier meer voeling mee. Dit leidde tot een meer humaan strafrecht en een straffenarsenaal waarin respect voor de waardigheid van de persoon centraal stond. Echter, dergelijke idealen worden niet zomaar aanvaard; er was ook een groeiend besef dat foltering geen nuttig instrument is om de waarheid te achterhalen. Er deed zich bovendien ook een wending in het rechtssysteem voor naar een “systeem van vrije juridische evaluatie van bewijsmateriaal” waar indirect bewijs een belangrijkere rol in begon te spelen. Verder lieten ook de nieuw geïntroduceerde straffen zoals “straf op verdenking” en de gevangenisstraf de rechter toe om de verdachte te veroordelen zonder “volledig bewijs”. In tegenstelling tot voordien, waar er enkele ruimte was voor de doodstraf of vrijspraak, werd er zo een hele waaier aan tussenliggende sancties mogelijk. (2) Als gevolg van deze veranderingen

werd foltering beschouwd als een symbool van de oude regimes, en in de meeste Europese landen afgeschaft. Tijdens zijn verblijf in Egypte schreef Napoleon aan Majoor-Generaal Berthier dat de “barbaarse gewoonte van zweepslagen te geven aan verdachten die er van verdacht worden belangrijke geheimen te houden, moet worden afgeschaft. Het is een vaststaand feit dat deze manier van verhoren, door mensen te folteren, nutteloos is. De stakkers zeggen alles wat in hun hoofd opkomt waarvan ze denken dat het dat is dat men wil horen. Bijgevolg verbiedt de opperbevelhebber het gebruik van een verhoortechniek die indruist tegen de rede en de menselijkheid”.

4. Van de 19e tot de 21e eeuw.

In de 19e eeuw verdween foltering als wettelijke verhoortechniek in bijna alle Europese landen. In het begin van de 20e eeuw maakte foltering echter opnieuw opgang als officieel gesanctioneerde verhoortechniek in Rusland tussen 1917 en 1922, en later ook in het fascistische Italië en nationaal-socialistische Duitsland.

Foltering verdween echter niet geheel van het toneel met de ondergang van de totalitaire regimes. In de jaren '50 bijvoorbeeld, onderwierp de Franse koloniale administratie vele Algerijnen aan foltering. Verder zijn er ook aanwijzingen van foltering door de politie, het leger, en de veiligheidsdiensten tijdens de koude oorlog, tijdens de totalitaire Zuid-Amerikaanse en Afrikaanse regimes, en gedurende de oorlog in de Balkan in de jaren '90. Tot op de dag van vandaag blijft foltering in bepaalde landen de voorkeur genieten om tot een bekentenis te komen, niettegenstaande het feit dat de praktijk door het internationale recht expliciet wordt verboden. In zijn onderzoek naar foltering en democratie, stelt Darius Rejali overigens dat de doelstellingen en methoden van foltering ook aanzienlijk zijn veranderd doorheen de jaren. Hij formuleert in principe twee claims: in een eerste claim stelt hij dat de nieuwe foltertechnieken die weinig tot geen fysieke sporen nalaten vooral door de leidende democratieën (VS, Frankrijk en Groot-Brittannië) werden ontwikkeld. Deze nieuwe technieken noemt hij “propere foltering” (een andere auteur, Alfred McCoy, noemt ze “foltering zonder aanraking”). Deze ontwikkeling is te wijten aan een aantal gerelateerde factoren: de noodzaak om legitiem over te komen bij de bevolking; de officiële erkenning van mensenrechten die de basis vormen van democratische legitimiteit; en, tenslotte, het strengere toezicht op de implementatie van mensenrechten door organisaties zoals Amnesty International en verschillende diensten van de VN. Om dergelijk toezicht te omzeilen (en dus ook de vraag van legitimiteit) moesten democratische staten zich beroepen op foltertechnieken die geen bewijs nalaten. Deze “schone” technieken vonden ook weerklank in niet-democratische landen, die eveneens onder verscherpt toezicht staan door onder meer de VN. De tweede claim die

Darius Rejali formuleert is dat het doel van foltering gewijzigd is: het gaat niet langer om het bekomen van een bekentenis, maar veeleer over het controleren van toekomstige gebeurtenissen.

Recente discussies over de strijd tegen globaal terrorisme hebben deze nieuwe foltertechnieken aan het licht gebracht, samen met verschillende rechtvaardigingen van foltering door de betrokken staten, die het gebruik van deze “schone” ondervragingsmethoden in bijzondere omstandigheden gepast vinden.

 For a full overview of the history of torture see Edward Peters' acclaimed book (6).

5. Literatuur

1. Weilert AK. Grundlagen und Grenzen des Folterverbotes in verschiedenen Rechtskreisen : eine Analyse anhand der deutschen, israelischen und pakistanischen Rechtsvorschriften vor dem Hintergrund des jeweiligen historisch-kulturell bedingten Verständnisses der Menschenwürde. Berlin; Heidelberg; New York, NY: Springer; 2008. Available from: <http://www.springerlink.com/content/u17841>
2. Giovanni M. What can history tell us about torture? The function of torture in antiquity and in the age of enlightenment. In: Oehmichen M, editor. Maltraetment and Torture. Lübeck: Schmidt-Römhild; 1998. p. 31-51.
3. Koch A. Folterbefürworter nach Beccaria. Überlegungen zur Geschichte der sogenannten Präventionsfolter. In: Altenhain K, Willenberg N, editors. Die Geschichte der Folter seit ihrer Abschaffung. Göttingen: V & R Unipress; 2011. p. 11-24.
4. Rejali DM. Torture and democracy. Princeton [u.a.]: Princeton Univ. Press; 2007. XXIII, 849 p.
5. McCoy AW. A question of torture : CIA interrogation, from the Cold War to the War on Terror. 1. ed. New York, NY: Metropolitan Books; 2006. 290 p.
6. Peters E. Torture. Expanded ed. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press; 1996. VIII, 291 p.